
Koning Arthur

Inspiratiebundel

Deel 1: co-teaching Latijn en geschiedenis in het 3^e jaar

Over Arthur

Koning Arthur is niet alleen algemeen cultureel erfgoed in Groot-Brittannië, ook bij ons is hij een beroemde figuur. Hij en zijn ridders van de Ronde Tafel schitteren in meerdere (teken)films en hervertellingen voor groot en klein. Zo heeft iedereen wel eens gehoord over Guinevere, Lancelot, het zwaard Excalibur en Merlijn. Maar wat is waarheid en wat is fictie?

In het derde jaar is Arthur een ideaal figuur om te bestuderen bij het vak geschiedenis: enerzijds vanwege de middeleeuwse context en anderzijds omdat deze casus uitnodigt tot kritisch bronnenonderzoek. Voor het vak Latijn zitten hier ook heel wat kansen: de Latijnse bronnen zijn een middel om tot de waarheid te proberen komen.

Deel 1: co-teaching Latijn - geschiedenis

Co-teaching in de praktijk

In een ideale situatie heb je in jouw korps een collega geschiedenis die warm te maken is voor een zot projectje. In een ideale situatie kan je jouw directie ook van de waarde van dit project overtuigen zodat dit in de vrije ruimte geprogrammeerd terechtkomt en jullie uurrooster op elkaar afgestemd wordt. In deze ideale situatie staan jullie samen om de twee weken gedurende twee lesuren voor de klasgroep(en);

Omdat ideale situaties niet altijd te organiseren zijn, hebben we deze bundel zo flexibel mogelijk samengesteld. Je kan als leraar gaan voor de volledige (creatieve) opdracht, of niet. Je kan kiezen om je leerlingen alle tussenopdrachten te laten uitvoeren, of niet. Je kan er ook één enkele opdracht uit plukken en al dan niet herwerken.

Met deze flexibiliteit kan je misschien ook naast je eigen Latijnse uren ook enkele uren met je collega geschiedenis samenwerken, of samen een themadag (of halve dag) organiseren.

Leerlingenteams en de leraar als coach

In deze bundel zijn de opdrachten gericht op zelfstandig werk in een vast team van een viertal leerlingen. Bij de evaluatie wordt er rekening gehouden met product (tussentijdse deelopdrachten en eindproduct) en proces (individuele inzet en groepsdynamiek) en worden beiden grondig van feedback voorzien.

Het lerarenteam stuurt bij en geeft info. In deze bundel zitten geen algemene doceermomenten. De algemene timing en vooruitgang van een groep wordt opgevolgd en waar nodig bijgestuurd. De verantwoordelijkheid voor het leerproces ligt echter volledig bij de teams zelf.

Om zicht te krijgen op de groepsdynamiek kan een peerevaluatie info geven: **zie bijlage: Koning Arthur – peerevaluatie** Dit kan tussentijds en/of aan het eind gedaan worden.

Bijlage: 'Koning Arthur – een onderzoek met een missie'

Deze powerpoint maakt de globale opdracht duidelijk met de nodige tussenstappen, een handige start wanneer je voor de gehele opdracht gaat. Er zijn twee slides met timing waar je van kan vertrekken naargelang je kiest voor verschillende sessies of een themadag.

Alle mogelijke opdrachten staan in deze slides vermeld. Hierin zal je zeker een selectie moeten maken: alle opdrachten door alle leerlingen laten uitvoeren, zal te veel lestijd vragen.

Bij de laatste slide vind je ook een mogelijke onderverdeling voor de evaluatie. De criteria worden vooraf aan de leerlingen meegedeeld. Achteraf krijgen de leerlingen een uitgebreid rapport met een cijfer per onderdeel én feedback over elk cijfer.

Een onderzoek met een missie: een eigen Arthurmythe

Via deelopdrachten onderzoeken en evalueren leerlingen verschillende bronnen en teksten. Ze doen aan kritisch bronnenonderzoek, leren wat bij over de geschiedenis van Brittannië en bestuderen de mythetvorming. Uit elk van deze opdrachten zullen ze info halen die ze kunnen gebruiken voor hun einddoel: de creatie van een eigen Arthurmythe.

Vb. Iemand op school stamt af van Koning Arthur en heeft daardoor recht op heel wat koninklijke voordelen.

Vb. Het graf van Arthur is op onze schoolse bodem te vinden.

Vb. Sleutelinfo over de echte Arthur is bij ons gevonden

De gecreëerde mythe wordt ondersteund door vervormde/vervalste bronnen:

Vb. Verhalen – in de stijl die ze gelezen hebben bij hun onderzoek

Vb. Voorwerpen – in de vervalste voorbeelden die ze tegenkwamen

Vb. maken van grafsteen (met Latijnse inscripties), oorkondes (in een kopie van de Karolingische minuskel), lijkwade of beenderresten, een getuigenis op perkament,...

Hierbij hoort ook een kort testament of dagboekfragment waarin 'bekend' wordt waarom deze mythe moest gecreëerd worden: een element dat in de opdrachten bij de mythetvormingen aan bod komt.

Om deze creatieve eindopdracht zo onderbouwd mogelijk te maken voor de leerlingen, is het aan te raden om van elk onderzoeksgedeelte (bronnen, geschiedenis, mythetvorming) minstens één deelopdracht te hebben doorgenomen.

Onderzoek 1: bronnen

Voor dit onderzoek zijn er drie opdrachten die niet per se alledrie moeten uitgevoerd worden. Bij de eerste opdracht (soorten bronnen) focussen we op kritische bronnenanalyse. Bij de tweede opdracht (bekende figuren en elementen uit de verhalen) maken de leerlingen op een luchtige manier kennis met de traditionele verhaalelementen rond Arthur. De derde opdracht (moderne bronnen over Arthur) draait rond een kritische houding met betrekking tot historische onderwerpen in moderne populaire cultuur.

Hieronder vind je de ingevulde lerarenversie. De bundel voor leerlingen vind je in de **Bijlage 'Onderzoek 1: bronnen - opdrachten IIn'**. Je kan deze bundel vrij aanpassen.

Opdracht: soorten bronnen

Met deze opdracht staan de leerlingen stil bij verschillende schriftelijke en archeologische bronnen waarbij ze hun waarde en betrouwbaarheid evalueren.

Verschillende schriftelijke bronnen geven ons info over koning Arthur. Evalueer de waarde van de onderstaande bronnen door een korte analyse te maken van de betrouwbaarheid. Welke info over Arthur geeft deze bron?

	Betrouwbaarheid	Over Arthur
Gildas: De excidio et conquestu Britanniae (ca 504-570) https://nl.wikipedia.org/wiki/Gildas	Geestelijke, betrouwbaar want een opleiding genoten Toont interesse voor de geschiedenis van zijn land Het boek is een klaagzang en oproep tot vergeving van zonden en fouten. Soms wat fouten: vb. verkeerde datering van de muur van Hadrianus en Antoninus	vermeldt een zekere Romeinse generaal 'Ambrosius Aurelianus', en ook de legendarische slag bij Badon waarop diezelfde figuur de Saksen (tijdelijk) zou verslagen hebben
Beda Venerabilis: Historia ecclesiastica gentis Anglorum (672/673-735) https://nl.wikipedia.org/wiki/Beda	Engelse monnik, geleerde en geschiedschrijver. Een veelzijdig geleerde. Zijn werken blijven ook vandaag van groot belang.	Niets expliciet over Arthur, maar wel een vermelding van Ambrosius Aurelianus
Nennius: Historia Brittonum (8ste eeuw) https://sourcebooks.fordham.edu/basis/nennius-full.asp https://d.lib.rochester.edu/camelot/text/arthur-battles-against-the-saxons	historicus met een betwifelbare reputatie. Hij zou een vrij levendige fantasie gehad hebben. Hij zou ook toegang gehad hebben tot heel wat oude bronnen die spoorloos zijn.	De twaalf veldslagen van Arthur worden beschreven. De twaalfde zou die op Mons Badonicus zijn.

Noem enkele handige middeltjes die sommige schrijvers bedenken om hun verhaal extra geloofwaardigheid te geven.

Zich baseren op oude bronnen of niet meer te raadplegen bronnen, familiebanden bedenken,

Welke van deze middeltjes kunnen jullie eventueel zelf vlot gebruiken voor jullie Arthurmythe?

Er zijn verschillende archeologische bronnen die verbonden worden met Koning Arthur. Zoek deze bronnen op het internet en evalueer hun geloofwaardigheid:

1. Wat stelt de bron voor en wat is de band met koning Arthur? Geef een korte omschrijving en zoek een afbeelding.
2. Welke datering wordt gegeven?
3. Wie vertelt het verhaal? Hoe betrouwbaar is deze bron?

Let op bij je bronnenonderzoek: toeristische diensten willen vooral toeristen aantrekken

	Omschrijving en afbeelding	Datering	Betrouwbaarheid
Artognou stone (Arthur stone)	<p>Op de steen: <i>Artognou</i> - geschreven variant op Arthur? Een steen gewijd aan dé koning Arthur? Gevonden in Tintagel castle</p> 	De schrijfstijl op de steen is 6de-eeuws.	Opgravingen door de Glasgow University. Betrouwbaar?: Onder strenge controle: in het archeologisch onderzoek zijn geen fouten geslopen. Standpunt English Heritage: is enthousiast – Betrouwbaar?: betrouwbaar want terwijl zij meestal op de achtergrond blijven zonder echt harde en betrouwbare feiten. Maar of dit daarom over de echte Arthur gaat blijft een vraagteken.
Tintagel Castle	<p>Zou de plaats zijn waar Arthur verwekt en of geboren is. De eerste die dit beweert is Galfridus van Monmouth.</p> 	<p>Het gros van de kasteeldomeinen en bebouwing dateert uit de 13de eeuw. Er zouden echter ook sporen gevonden zijn van oudere bewoning uit de 6de eeuw</p>	De beweringen over de link met Arthur komen van: Geoffrey van Monmouth. Archeologisch onderzoek is nog aan de gang en heeft nog geen concreet bewijs geleverd.

<p>Graf van Arthur In Glastonbury Abbey</p>	<p>De monniken van Glastonbury hadden net een zware brand achter de rug. Hun belangrijkste inkomsten waren in rook opgegaan. Om een nieuwe kerk te bouwen had men vers geld nodig. Plots ontdekt men er het graf van Arthur. Dit zou kunnen uitgroeien tot een trekpleister.</p> 	<p>Graf gevonden in 12^e eeuw (na brand in 1184)</p>	<p>Op mysterieuze wijze verdwijnen zowel de beenderen uit het graf als het kruis dat men in het graf aantrof. Op dit kruis staat dat het om het graf van Arthur ging. Hedendaagse bron: Giraldus Cambrensis (maar geen ooggetuige). Waarheid wordt over het algemeen afgewezen.</p>
---	--	--	---

Noem enkele handige middeltjes die mensen bedenken om hun bron extra geloofwaardigheid te geven.

Harde bewijzen verwijderen
Linken leggen die niet echt bestaan

Welke van deze middeltjes kunnen jullie eventueel zelf vlot gebruiken voor jullie Arthurmythe?

Opdracht: bekende figuren en elementen uit de verhalen

Met deze opdracht maken de leerlingen kennis met de belangrijkste figuren en elementen van de Arthurmythe. Sommige zullen ze al kennen, anderen zullen nieuw voor hen zijn.

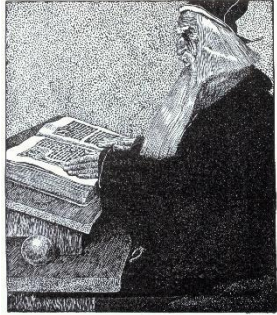
Deze opdracht kan digitaal ingevuld worden of op papier, maar ze is ook vlot en handig uit te voeren via verschillende apps (vb. Bookwidgets). Het kan ook fijn zijn als een echte 'oldskool'-knip-en-plak-opdracht. Dat kan via de **Bijlage - kaartjes opdracht bekende figuren en elementen**

Mogelijke bronnen om aan de lln te bezorgen:

- 'The story of king Arthur' (by GaelicTales) (5.33 min) : <https://www.youtube.com/watch?v=pa50sZugCNo>
- Op Wikipedia staat het meest gangbare verhaal duidelijk uitgelegd - een ongeleide zoektocht is dus ook haalbaar

De Arthurlegende is oud en bekend. Elk kind in het Verenigd Koninkrijk groeit op met de verhalen en is bekend met de belangrijkste figuren en elementen van het verhaal.

Zet bij elk van onderstaande begrippen de twee correcte trefwoorden en de juiste afbeelding:

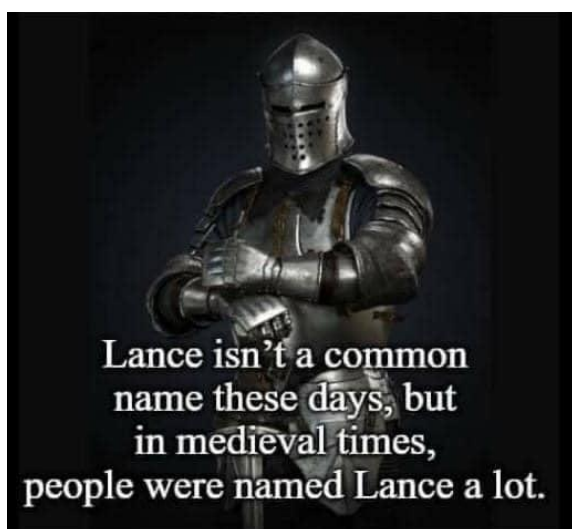
Uther Pendragon	vader	hoofd van de draken	
Merlijn	tovenaar	steen	

Excalibur	zwaard	The Lady of the Lake	
Camelot	kasteel	ligging onbekend	
De ronde tafel	overlegbasis	huwelijkscadeau	
Guinevere	the queen	verliefd op Lancelot	

Walewein	ridder	Gawain	
Lancelot	ridder	bedrog	
Heilige Graal	queeste	relik	

In jullie eigen Arthurmythe verwerken jullie best zoveel mogelijk van deze elementen. Verzamel hieronder al enkele eerste ideeën rond deze personages en items.

Opdracht: moderne bronnen over Arthur

Met deze opdracht staan de leerlingen stil bij hoe film een verhaal kan kleuren. Er wordt in de film vertrokken van een basis van feiten of van een bekend verhaal, maar er worden altijd elementen toegevoegd die eigen zijn aan de maker, het doel en de tijdsgeest.

De trailers van deze film zijn ook te vinden op youtube – hier staan ook nog enkele extra films

- ❑ De film 'Knights of the round table' (1953) – oude trailer
<https://www.dailymotion.com/video/x7n4rqu>
- ❑ Tekenfilm 'The Sword in the Stone' (Merlijn de tovenaars) (1963) – trailer
https://www.youtube.com/watch?v=sAq_zLzlXI
- ❑ Monty Python and the holy grail (1975) – trailer
<https://www.youtube.com/watch?v=urRkGvhXc8w>
- ❑ Film Excalibur (1981) – trailer <https://www.youtube.com/watch?v=iSfh0pIAG38>
- ❑ Miniserie 'Merlin' (1988) – trailer <https://www.youtube.com/watch?v=1D4J1KTIYiQ>
- ❑ Film King Arthur (2004) - https://www.youtube.com/watch?v=8Fw_1TwxTRU
- ❑ Serie 'Camelot' (2010) – trailer: <https://www.youtube.com/watch?v=vYZImCVvbVU>
- ❑ Film King Arthur: Legend of the sword (2017) – trailer
<https://www.youtube.com/watch?v=6rbPTQldjmY>
- ❑ Serie Merlin (BBC, 2008-2012) – prequel: Merlijn en Arthur als tieners - trailer seizoen 1:
<https://www.youtube.com/watch?v=SDFOpCfEbqQ>

Bekijk de trailers en lees de korte omschrijving van de film/serie op de 'International movie database <https://www.imdb.com/> en vul onderstaande tabel aan

	Een opvallend element bewaard uit het originele verhaal	Een opvallende aanpassing of vernieuwing / een opvallende sfeer of nadruk
'Knights of the round table' (1953)	Hier zijn uiteraard telkens veel antwoorden mogelijk.	Ook hier zijn veel antwoorden mogelijk.
The Sword in the Stone' (Merlijn de tovenaars) (1963)	Een traditioneel element kunnen noemen = begrip/ kennis van de mythe	Belangrijk is dat de leerlingen inzien dat de gemaakte aanpassingen verbonden zijn met onze culturele normen en/of commerciële redenen
Monty Python and the holy grail (1975)		
Excalibur (1981)	<i>Er is een selectie gemaakt uit de verschillende decennia. Als je tijd wil winnen, kan je dit verdelen over de verschillende teams en laten voorstellen aan elkaar of er gewoon slechts enkele uit deze lijst kiezen.</i>	
King Arthur (2004)		
de serie Merlin (BBC, 2008-2012)		
King Arthur: Legend of the sword (2017)		

Films zijn ook een bron over de tijd waarin ze gemaakt zijn. Op welke verhaalelementen wordt de nadruk gelegd bij de meeste van deze verhalen? Welke thema's komen aan bod om zoveel mogelijk hedendaagse kijkers te boeien?

Liefdesrelaties, bedrog, heldhaftige koning, het belang van het koninkrijk, verlangen, strijd

De vernieuwingen die je zag, kunnen je inspireren voor jullie eigen Arthurmythe. Omschrijf al enkele eigen gevonden aanpassingen voor jouw verhaal

Onderzoek 2: geschiedenis van Brittannië

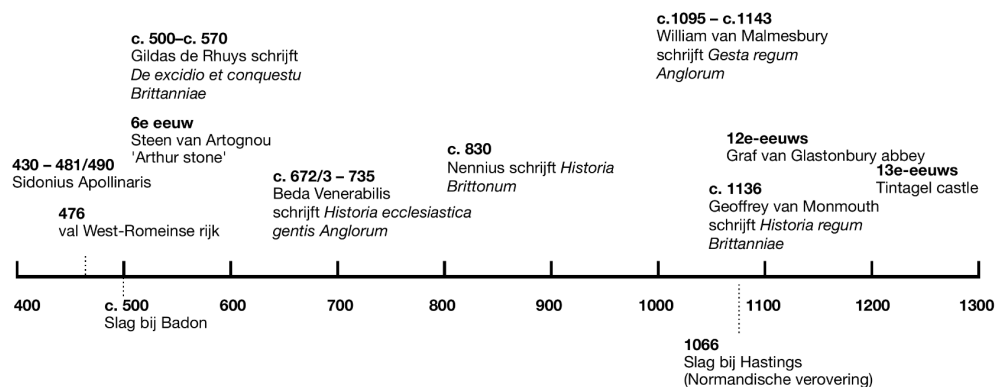
In dit deel vind je veel verschillende opdrachten over de verschillende perioden in de Britse geschiedenis. Het belangrijkste dat de leerlingen hieruit zouden moeten meenemen is dat de oorspronkelijke Britse bevolking Kelten waren, die eerst geromaniseerd werden en later nog eens voor een groot deel verdreven werden door de Angelen en de Saksen – en dat ze een beeld hebben van wie deze volkeren zijn. Daarnaast moeten ze oppikken hoe verdeeld en verzwakt Groot-Brittannië geraakte waardoor de roep naar een verenigende figuur (als Arthur) groot werd.

De eerste opdracht (Kelten en Romeinen in Brittannië) bevat weinig tot geen Latijn. De andere opdrachten zijn echter allemaal op basis van een Latijnse bron:

- Romeinse verovering en verdediging van Brittannië: kort fragment van Sidonius Apollinaris
- De laatste Romano-Britten en de invallen van de Angelsaksen: twee korte fragmenten van Gildas de Rhuys
- De kerstening van Groot-Brittannië: drie fragmenten van Beda Venerabilis
- Arthur als reddende strijder ttv de kerstening: fragment van Nennius
- De Normandische verovering: klein fragment van William van Malmesbury (tekst)

Elke leerling alle teksten laten doornemen is te tijdrovend en vermoedelijk ook eerder eentonig.

We raden aan om de teksten te verdelen over de verschillende teams en dit te laten volgen door een korte teampresentatie: elk team krijgt één of meerdere teksten, voert de opdracht uit en stelt daarna de info van hun tekst voor aan de andere teams aan de hand van een visuele weergave. Met die visuele weergave vormen we met de hele groep uiteindelijk één grote tijdlijn. Om je een beeld te geven van wat er allemaal op die tijdlijn kan staan, bezorgen we jullie een houvast hieronder. Met die presentaties en de tijdlijn hebben alle teams een totaalbeeld van de historische evoluties zonder dat ze zelf alle teksten hebben moeten aanpakken.

Je kan natuurlijk ook gewoon een eigen selectie maken voor alle teams en eventueel een deel van de niet-geselecteerde teksten in vertaling bezorgen aan je leerlingen.

Hoe dan ook is het niet onze bedoeling dat de leerlingen deze teksten grondig doornemen en perfect kunnen vertalen. We verkiezen dat ze hier *scannend lezen* en het Latijn ten volle als bron gebruiken: Latijnse tekst als middel en niet als doel. We hebben bij de teksten afgewisseld in soorten opdrachten: bij de meeste teksten staan sturende vragen die de leerlingen helpen om gericht te lezen en de relevante info te filteren. Bij andere teksten krijgen de leerlingen een vertaling in Nederlands of Engels en moeten ze overeenstemmende Latijnse woorden zoeken. Bij één tekst krijgen de leerlingen de volledige vertaling cadeau, maar staan de zinnen nog niet in de juiste volgorde.

Hieronder vind je de ingevulde lerarenversie. De bundel voor leerlingen vind je in de **Bijlage 'Onderzoek 2: geschiedenis van Brittannië - opdrachten IIn'**. Je kan deze bundel vrij aanpassen. Wanneer de Nederlandstalige vertaling niet aan de leerlingen moest bezorgd worden, hebben we ons voor de leraren beperkt tot de Engelse vertaling.

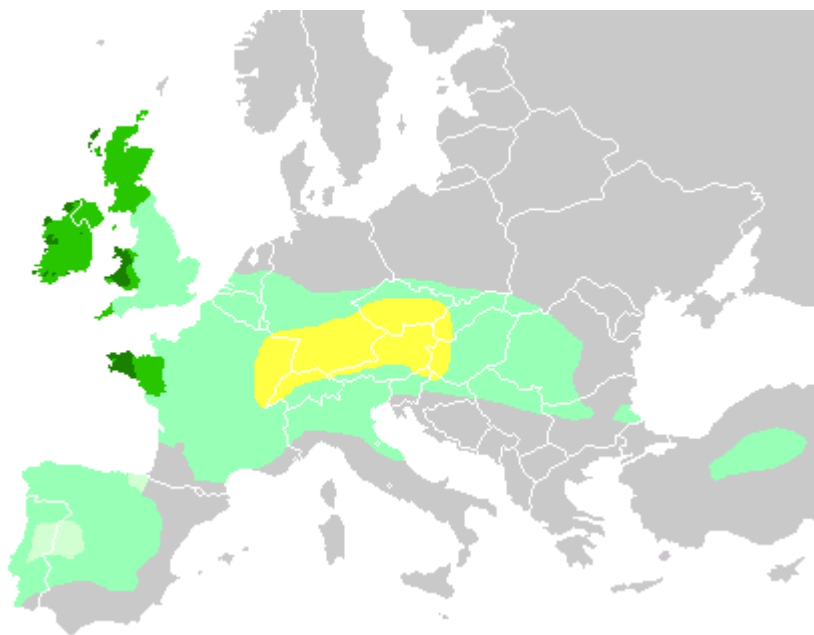
Opdracht: Kelten en Romeinen in Brittannië

Met deze opdracht wordt er gefocust op de oorspronkelijke Keltische bevolking met in een eerste deel enkele verkennende vragen en in een tweede (eerder luchtig) deel gewerkt wordt met Asterix en Obelix (als je de Latijnse versie van de strip neemt, voeg je een leesvaardigheidsoefening toe)

Kelten en Romeinen – deel 1

De Kelten zijn een groep volkeren waar eigenlijk weinig over geweten is. In de Oudheid waren ze tijdgenoten van de Romeinen, Grieken, Iberiërs, Illyriërs, Thraciërs, Daciërs, Etruksen, Liguriërs, Scythen, Germanen en nog vele vele anderen. De meeste van deze volkeren zijn verdwenen. De Kelten niet. Er zijn nog een aantal plaatsen waar de Keltische cultuur bewaard gebleven is.

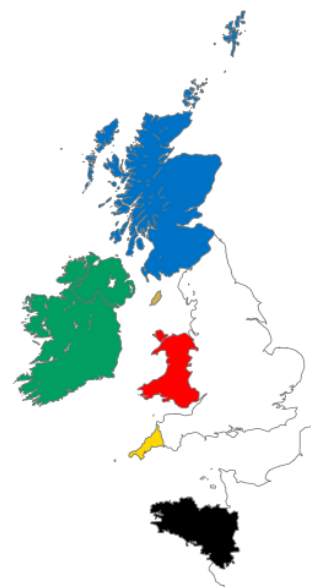
Bij de oude Kelten hoorden zeker de Galliërs, de Belgae, de Keltiberiërs, Lusitaniërs, Galaten, Britten en Ieren. De laatste twee zorgen ervoor dat de Kelten de oudst gekende bevolkingsgroep van Groot-Brittannië zijn.

Op de kaart zie je de Kelten in Europa vroeger en nu. Het gele gebied is het kerngebied (de zogenaamde 'Hallstatt en La Tène-cultuur' van de 6de eeuw v.Chr.). Het lichtgroene gebied toont andere delen waar Kelten gewoond hebben. De overgebleven Keltische gebieden zijn in donkergroen aangeduid.

Op de tweede kaart zie je de overgebleven gebieden waar de Keltische taal nog gesproken wordt: vul de legende aan.

Blauw =	Schots (Gaëllisch)
Groen =	Iers
Rood =	Welsh
Geel =	Cornish
Zwart =	Bretons

Het beroemdste monument uit de Keltische beschaving is STONEHENGE.

Zoek een afbeelding en twee verklaringen voor het gebruik van deze stenen cirkel.

Begraafplaats, nederzetting, gezondheidscentrum, religieus centrum.

Ook het verhaal rond Arthur heeft een raakpunt met Stonehenge: welk?

Geoffrey van Monmouth: op aanraden van Merlijn zal Uther Pendragon Stonehenge (ooit door Afrikaanse reuzen in Ierland gebouwd) overbrengen naar Brittannië.

Kelten en Romeinen – deel 2

Voor deze opdracht vertrekken we van de Latijnse versie van de Asterix-strip 'Asterix apud Britannos' – Uiteraard kan je mits een kleine aanpassing hier en daar ook kiezen voor een Nederlandstalige versie van 'Asterix en de Britten'. Denk er dan aan om de vragen die gericht zijn op begrip van het Latijn te schrappen en enkel de meer historische vragen (gericht op de Kelten) over te houden.

Een scan van deze strip kan iedereen vlot raadplegen via de computer, maar met enkele exemplaren in het lokaal die de teams om beurt kunnen lenen, werkt de opdracht ook vlot.

Stripverhalen kunnen een historische bron vormen. Hierbij is het belangrijk om alert te zijn en onderscheid te maken tussen waarheid en fictie. Soms worden elementen ook foutief voorgesteld.

Ga doorheen het stripverhaal, lees de bijgevoegde info hieronder en beantwoord de vragen tussendoor (de verwijzingen in de eerste kolom = paginanummer + nummer van het tekenvakje)

5.1 Portus Itius: Calais.

5.8 Caesar hield 2 militaire expedities naar Britannia (25 augustus 55 v.Chr. en 6 juli 54 v.Chr.) omdat de Kelten hun 'broeders' in Gallië te veel steun boden. Hij slaagde er niet in om Britannia te bezetten. Dit gebeurde pas 100 jaar later door keizer Claudius. Deze expedities werden niet, zoals in het album staat, uitgevoerd nadat Caesar Gallië had bezet. De definitieve slag om Gallië bij de plaats Alesia vond pas plaats in 52 v.Chr.

6.1 Als je weet dat de definitieve slag om Gallia plaatsvond bij Alesia in 52 v.Chr. en de bovenstaande expeditiedata naar Britannia erbij neemt, **welke historische fout merk je dan op over het moment waarop Caesar hier beslist te vertrekken naar Britannia?**

[Gallia pacata – nadat Gallië overwonnen was](#)

7.10 Cantabrigienses – remix: roeier

Twee Britse universiteiten staan bekend om hun goede roeiers. Welke twee zijn dit?

[Oxford en Cambridge](#)

11.7 Dubrae = De havenstad Dover.

13.6 **Door welke plotse gebeurtenis worden de personages opgeschrikt in beide fragmenten?**

en [Plotse mist, eigen aan het gebied](#)

19.6

14.6 **Alea iacta est is een uitspraak van Julius Caesar. Wat betekent ze letterlijk en geef een hedendaags spreekwoord met een gelijkaardige betekenis.**

[De teerling is geworpen - De knoop is doorgehakt](#)

16.7 Wat is de naam van het café?

(apud) aprum ridentem – (bij) het lachende everzwijn

Decurion = Leider van .... Manschappen? Je kan het (Latijnse) getal afleiden van het woord zelf. Hierbij is wel op te merken dat in de praktijk dit getal vaak varieerde

Decem: tien

17.2 Waarschijnlijk gaat het hier om Watlingstreet. Een door de Romeinen aangelegde weg tussen Canterbury en London

17.3 'Delirant isti Britanni' 'Rare jongens, die Britten.' Welke hedendaagse Britse gewoonte en welk hedendaags bouwwerk worden hier vermeld?

Britten rijden aan de linkerkant van de weg

De tunnel

18.7 Welke hedendaagse Britse nationale hobby wordt door de man met zijn pilum verdedigd? pilum (werpspies) en Sternum (borstbeen, militaire borstbescherming).

Tuinieren

22.2 Opgravingen hebben aangetoond dat het paleis van de Romeinse gouverneur aan de noordkant van de rivier de Thames lag. Op de zuidoever waren de Kelten gevestigd.

29.8 Welk bekend Londens gebouw werd vroeger als gevangenis gebruikt? Een duidelijk anachronisme aangezien het gebouwd is op de resten van een Romeins fort. De raven er boven heeft Uderzo er niet voor niets bij getekend. Volgens een legende zal het Britse rijk ineens storten als deze niet meer bij de Tower zouden zijn.

Turrim Londinii = the London Tower

33.4 Petula is een verwijzing naar de 'Iron ladies', die de Britse Kelten zelfs toen al kenden. Zo zijn er vrouwelijke leiders uit die tijd bekend, die zonder pardon tegen de Romeinen ten strijde gingen. In de Engelse versie van deze strip heet Petula Boadicea. Zij was leider van de stam Iceni die het in 61 na Chr. het met de Romeinen aan de stok kreeg.

35.4 Welke eigenschap is blinkbaar typisch Schots; volgens de Britten?

Gierigheid: één glas wijn voor drie mannen

37.6 Volgens de Romeinen vereerden de Britse Kelten kleinvee zoals hennen en ganzen.

42.4 Archeologen hebben zakzonnewijzers gevonden, deze waren ovaal van vorm i.p.v. rechthoekig.

44.5 Tamesis = rivier de Thames

- 46 (a) Benoem en omschrijf de verschillende Romeinse, militaire opstellingstactieken die we hier zien. (b) Geef een vlotte Nederlandstalige weergave voor de uitroep 'instemus'

more quadrata = carré = in een vierkant

more cunei = wigvormige opstelling = triangel = in een driehoek

more circuli = cirkel

instemus – instare – laten we druk uitoefenen = 'ten aanval'

Welke typische (historisch correcte) Keltische elementen/figuren heb je ontmoet in deze strip?

Zakzonnepijlers, verering van kleinvee, druïdes, ...
Evt. Boudicca

Om het humoristisch en herkenbaar Brits te houden, zijn er verschillende anachronismen in de tekst. We hadden het al over de Tower. Welke andere zijn je nog opgevallen?

Britse typische elementen van vandaag: links rijden, tuinieren, roeiwedstrijd Oxford-Cambridge, rugby als nationale sport
Typische vooroordelen over volkeren: beleefde houding van de Britten, de zogezegde gierige Schotten

TIP: houd in het achterhoofd dat anachronismen overal kunnen voorkomen, zelfs bij Latijnse teksten. Ze lijken oud en authentiek, maar (her)vertellen soms eeuwen later een verhaal.

Opdracht: Romeinse verovering en verdediging van Brittannië (tekst)

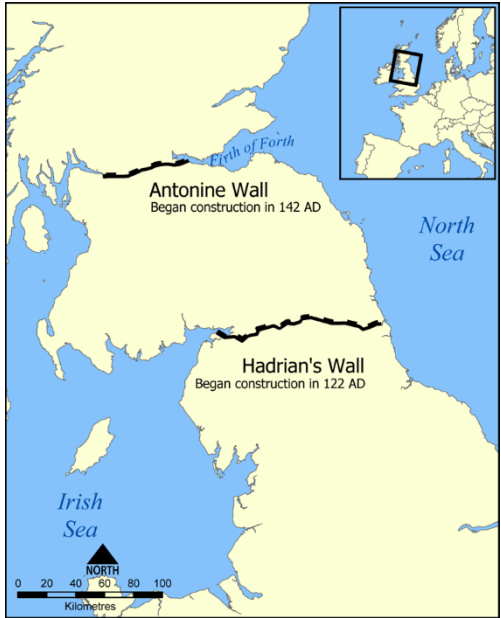
In 43 verovert keizer **Claudius** Brittannië, een rijk gebied dat nog niet door de ambitieuze Romeinen was ingenomen. In 70-80 zal Gnaeus Julius **Agricola** (Romeins generaal en latere gouverneur van Brittania) de zuidgrens van Schotland bereiken. De Romeinen pakken hun 'verovering' van Groot-Brittannië voorzichtig aan. De Britse maatschappijstructuur bestaat en de 'Romanisering' is beperkt tot de bovenlaag. De Britten voelen zich beschermd door Romeinen. De Picten (huidige Schotland) en de Ieren waren voor hen reële vijanden.

Als je weet dat 'pingere' 'verven' betekent, kan je misschien wel raden welk opvallend fysiek kenmerk dit volk had dat voor het eerst vermeld werd in 297 n.Chr. door Eumenius

vanwege hun (blauwe) tatoeages (Picti betekent 'geverfden')
(hoewel in de literatuur niet eenduidig is of het gaat om tatoeages dan wel lichaamsbeschildering)

Zowel keizer Hadrianus als keizer Antoninus bouwden een muur om zich te beschermen tegen de dreiging van de volkeren in het noorden.

Duid op de kaart aan waar de beide muren zich bevonden. Schrijf bij elke muur ook het jaar erbij waarin de bouwwerken begonnen werden en hoe lang de muur was.

Opgave IIn	oplossing
 <p>United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland</p> <p>©enchantedslearning.com</p>	<p>Hadrianus: 117 km Antoninus: 63 km</p> <p>Antonine Wall Began construction in 142 AD</p> <p>Hadrian's Wall Began construction in 122 AD</p> <p>Firth of Forth</p> <p>North Sea</p> <p>Irish Sea</p> <p>0 20 40 60 80 100 Kilometres</p> <p>NORTH</p>

[illegible]

Kaart van GB ca 425 AD

“De verschillende koninkrijken”

Van de Angelen zijn waarschijnlijk alle leden van de stam in de loop van de 5de eeuw overgestoken, want nadien is er nergens op het vasteland meer iets vermeld over hen; dit in tegenstelling tot de Saksen waarvan nog steeds afstammelingen in hun oude stamlanden wonen. Er wordt geschat dat ongeveer 200.000 Angelsaksen de oversteek maakten.

Er was nood aan een koning, een leider, een figuur die alle Britten kon beschermen tegen deze aanvallen... Is dit het moment waarop koning Arthur opstaat?

De periode 476– c. 600 is gekenmerkt is door chaos op de Britse eilanden. Hierdoor zijn de bronnen erg gefragmenteerd overgeleverd. Voor ons een kwellend gebrek om te weten of er een Britse Arthur was die weerstand bood tegen de Angelen en Saksen.

Tenzij... dit geheimzinnige, korte briefje van de bisschop en dichter Sidonius Apollinaris de ware Arthur prijsgeeft:

AUTEUR

Sidonius Apollinaris (430 – 481/490)

De Gallo-Romeinse bisschop en dichter Sidonius Apollinaris is de enige contemporaine auteur die mogelijk met de 'echte' Koning Arthur heeft gecorrespondeerd. Een brief van Sidonius gericht aan een zekere Riothamus, "Koning van de Brittones" (ca. 470), levert bewijs dat er een koning of militaire leider met banden met Groot-Brittannië leefde rond het tijdsbestek van koning Arthur. Sommige Arthur-geleerden identificeren die Riothamus als een van de mogelijke inspirators voor de legendarische koning Arthur. Meer informatie over Sidonius en de (volledige) brief met Riothamus (incl. Engelse vertaling) vind je [hier](#).

	SIDONIUS RIOTHAMO SUO SALUTEM. (...) Gerulus epistularum humilis obscurus despicabilisque etiam usque ad damnum innocentis ignaviae 5 mancipia sua Britannis clam sollicitantibus abducta deplorat. Incertum mihi est an sit certa causatio; sed si inter coram positos aequanimiter obiecta discingitis, 10 arbitror hunc laboriosum posse probare quod obicit, si tamen inter argutos armatos tumultuosos, virtute numero contubernio contumaces, 15 poterit ex aequo et bono solus inermis, abiectus rusticus, peregrinus pauper audiri. Vale.	gerulus: hij die de brief 'gerere' humilis...ignaviae: uitleg over de bode mancipium: slaaf; clam: in het geheim; sollicitare: weglokken, aantrekken, hevig verzoeken causatio: klacht; inter coram positi: de tegenover elkaar geplaatsten; aequanimiter: eerlijk; obiecta: de opgeworpen dingen, het onderwerp; discingere: analyseren; arbitrari: oordelen; laboriosus: arm, ellendig, probare: bewijzen; obicere: opwerpen; argutus: luid; tumultuosus: probeer de vertaling af te leiden uit het Ndl; contumax: overdreven zelfzeker door + 3 ablatieven; contubernium: kameraad; si tamen poterit audiri: als hij tenminste kan gehoord worden
--	--	--

r. 1: De brief opent met een traditionele begroeting.

Riothamus, zou gelijk kunnen staan aan 'Rigothamus'. Dit zou eventueel een eretitel zijn.
Welk 'koninklijk' woord vind je immers in deze naam terug? Tip: het is verwant het met
Indische 'raj' en het Gallische rix (dat je bvb. ziet in de naam Ambiorix)

rex

r.5-6: Waarover gaat de klacht van de briefbrenger?

de Bretoenen/Britten beroven hem van zijn slaven

r.7: Geloofst Sidonius de klacht?

hij is niet zeker, maar de man lijkt toch overtuigend bewijs te leveren

r.8-10: Wat denkt Sidonius dat Riothamus zal besluiten als hij beide partijen aanhoort?

Welke rol heeft een koning hier duidelijk nog naast het 'regeerwerk'?

hij vermoedt de man gelijk te zullen geven

de koning is duidelijk ook de rechter

r.12-13 Welk beeld schetst Sidonius hier van de Britten waar onze eenvoudige man last van heeft?

luid, massaal aanwezig, stijlloos, te zelfzeker

Vertaling van dit fragment (hulpmiddel voor de leraar)

The bearer of my letter, an obscure and humble person, so harmless, insignificant, and helpless that he seems to invite his own discomfiture, deplores that the Bretons are secretly taking his slaves away.

Whether his complaint is true, I cannot say. But if you can only confront the parties and decide the matter on its merits, I think the unfortunate man may be able to prove what he alleges.

Indeed, I fear that in the midst of subtle people, armed, turbulent, filled with haughty confidence because of their strength, their number and their companions, a man who is isolated, weak, without credit, without use of the world, a stranger and poor, cannot be heard with righteousness and kindness. Goodbye.

Opdracht: De laatste Romano-Britten en de invallen van de Angelsaksen (tekst)

De plundertochten en invallen van de Angelen en de Saksen blijven doorgaan in de 6de eeuw. Met Gildas de Rhuys lezen we een verslag hiervan uit de tijd zelf.

AUTEUR

Gildas de Rhuys (c. 500–c. 570)

Gildas is een van de laatste uit de voormalige Romano-Britse elites. Zelf trok hij weg van de Britse eilanden om in het Noord-Franse Bretagne te schrijven over de teloorgang van het voormalige Engeland van weleer in zijn *De Excidio Britanniae* ("Over de verwoesting van Groot-Brittannië").

Gildas portretteert de Britten als de Israëlieten, dus Gods uitverkoren volk, maar interpreteert de invallen van de Saksen in Groot-Brittannië als een goddelijke straf van hun lafheid en zondigheid.

Link naar volledige tekst met vertaling:

<http://www.vortigernstudies.org.uk/arthist/vortigernquotesgil.htm>

Hoe objectief is deze bron over de Saksen als je kijkt naar de achtergrond van deze man?

Niet objectief
Eigen positie verloren
Zijn Engeland is weg – de Saksen als invallende barbaren

In dit werk vermeldt Gildas een zekere Romeinse generaal 'Ambrosius Aurelianus'. Deze naam wordt later bij Geoffrey of Monmouth 'Aurelius Ambrosius' genoemd en is daar de oom van koning Arthur.

5	Tempore igitur interveniente aliquanto, cum recessissent domum crudelissimi praedones, roborante deo, reliquiae, quibus confugiunt undique de diversis locis miserrimi cives, tam avide quam apes alvearii procella imminente, simul deprecantes eum toto corde et, ut dicitur: <i>innumeris onerantes aethera votis</i> , ne ad internicionem usque delerentur, duce Ambrosio Aureliano viro modesto, qui solus forte Romanae gentis tanta tempestatis collisione	recedere: teruggaan naar; praedo: rover, plunderaar; robarare: sterk maken; reliquiae, arum, v.: overschot, de; cives: apis: bij; alvearium: bijenkorf; eum = Deum ne: dat niet; internicio: denk aan 'necare' vermoorden en 'inter' is hier versterkend bedoeld; usque: helemaal qui solus...superfuerat: die als enige overleefd had purpura indutis: in het purper gekleed, wijst wellicht op hun stand als Romeinse patriciërs.
10	occisis in eadem parentibus purpura nimirum indutis superfuerat.	

r.2 Geef een voorbeeld van de niet-objectiviteit van dit verslag?

crudelissimi praedones (ook op r. 4 miserrimi cives)

r.3 Met welk woord geeft Gildas aan dat er veel mensen gesneuveld waren?

reliquiae: veronderstelt slechts een restje

r.7 (ne...delerentur) Waar hoopte de bevolking op met Ambrosius als hun leider?

dat ze niet helemaal uitgemoord zullen worden

Vertaling van dit fragment (voor de leerkracht)

After a certain length of time the cruel robbers returned to their home. A remnant, to whom wretched citizens flock from different places on every side, as eagerly as a hive of bees when a storm is threatening, praying at the same time unto Him with their whole heart, and, as is said, "Burdening the air with unnumbered prayers," that they should not be utterly destroyed to battle under Ambrosius Aurelianus. He was a man of unassuming character, who, alone of the Roman race chanced to survive in the shock of such a storm (as his parents, people undoubtedly clad in the purple, had been killed in it), whose offspring in our days have greatly degenerated from their ancestral nobleness. To these men, by the Lord's favour, there came victory.

Op dit fragment volgt nog een interessante passage: Gildas schrijft over de legendarische slag bij Badon waarop diezelfde Ambrosius de Saksen (tijdelijk) zou verslagen hebben. Geleerden discussiëren nog steeds over waar deze slag zou kunnen hebben plaatsgevonden.

5	Ex eo tempore nunc cives, nunc hostes, vincebant (...); usque ad annum obsessionis Badonici montis, novissimaeque ferme de furciferis non minimae stragis, quique quadragesimus quartus ut novi orditur annus mense iam uno emenso, qui et meae nativitatis est. Sed ne nunc quidem, ut antea, civitates patriae inhabitantur; sed desertae dirutaeque hactenus squalent, cessantibus licet externis bellis, sed non civilibus.	usque ad: tot aan (annum) novissimaeque stragis: (het jaar van) de laatste slachting; ferme: bijna; furcifer: schurk; qui...annus: en dit begint, zoals ik weet, als het 44 ^e jaar; mense...emenso: met één (reeds) voorbijgeleden maand; nativitas: verjaardag; ne quidem: zelfs niet; dirutus: vernield; hactenus: tot op heden; squalere: verwaarloosd liggen; licet: ook al
---	---	---

r. 1-3 Wat is de waarde van de slag bij Badon volgens Gildas?

de laatste stevige genadeslag

r.5-7 Hoe liggen de steden erbij volgens Gildas?

verlaten en vernietigd, verwaarloosd

r.8 Welke reden geeft Gildas aan voor deze toestand?

nog steeds plaatselijke gevechten onderling

Vertaling van dit fragment (voor de leerkracht)

From that time, the citizens were sometimes victorious, sometimes the enemy, (...) This continued up to the year of the siege of Badon Hill, and of almost the last great slaughter inflicted upon the rascally crew. And this commences, a fact I know, as the forty-fourth year, with one month now elapsed; it is also the year of my birth.

But not even at the present day are the cities of our country inhabited as formerly; deserted and dismantled, they lie neglected until now, because, although wars with foreigners have ceased, domestic wars continue.

The recollection of so hopeless a ruin of the island, and of the unlooked-for help, has been fixed in the memory of those who have survived as witnesses of both marvels.

Opdracht: De kerstening van Groot-Brittannië vanaf ca. 600 (tekst)

Christelijke missies vanaf het continent en de Ierse eilanden herintroduceren in de loop van de 7de eeuw het christendom op de Britse eilanden, wat zorgt voor een nieuwe golf van Latinisering en geleerdheid. Gildas, die nog pessimistisch was over de toekomst van het Engeland overgeleverd in de handen van de barbaarse Germanen, had het misschien graag zien gebeuren.

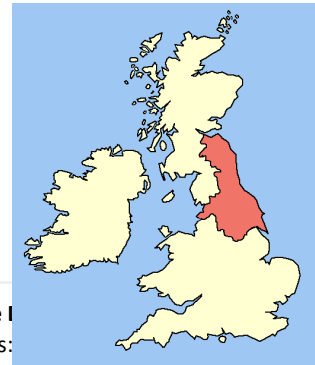
Na een periode van hevige invallen komen de nodige know-how, middelen, ruimte en rust terug om stil te staan bij de gebeurtenissen van het verleden.

AUTEUR

Beda Venerabilis (c. 672/3 – 735)

In de abdij van Jarrow in Northumbria schrijft op dat moment de geleerde monnik Beda Venerabilis [*Bede the Venerable*] zijn *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*.

In het onderstaande fragment vertelt Beda ons over het aankomen van de Angelen en de Saksen in Groot-Brittannië.

5	Anno ab incarnatione Domini quadringentisimo quadragesimo nono, (...) Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata a rege praefato, in Britanniam tribus longis navibus advehitur, et in orientali parte insulae, iubente eodem rege, locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, suscipit.	ab incarnatione Domini van de heer. Dus: praefato : eerder genoemd, hierboven vermeld; rege : het gaat hier over een koning met de naam Vurtigernus; invitare : uitnodigen; orientalis : oosters; locum manendi : verblijfplaats quasi : alsof; pugnatura - expugnatura : part.fut: vertaling: 'om te + inf.'; re vera : in werkelijkheid; hanc : hanc patriam; expugnare : innemen, veroveren; suscipit : gens Anglorum sive Saxonum is nog altijd het onderwerp; suscipere locum : een plaats innemen inito certamine : losse ablatief; ab aquilone : vanuit het noorden; acies : slaglinie, veldslag; sumpsere = sumpserunt - victoriam sumere : de overwinning behalen. ; quod : nl. de overwinning; domi : het thuisfront van de Saksen; fertilitas : vruchtbaarheid et segnitia : lafheid (nuntiatae sunt); confestim : dadelijk; illo : vandaar uit; prolixus : wijd, uitgebreid; armati : gewapenden; manus , v.: hier: bende; prae -mittere: voorop-; adiunctus , a, um: toegevoegd aan + dat. praemissae cohorti ; cohors : cohorte, deel van het leger; invicibilis : onoverwinnelijk suscipere (locum): een plaats innemen; donantibus <locum> Brittanis: losse ablatief; ea condicione ut : onder die voorwaarde dat + hi militarent: (dat) zij zouden strijden <et> illi conferrent: en dat zij zouden betalen; hi : nl. de Saksen; adversarios : de tegenstanders, nl. Ieren en Picten; illi : nl. de Britten; militans : soldaat; debita stipendia : de verschuldigde soldij (loon van de soldaten)
10	Inito ergo certamine cum hostibus, qui ab aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpserunt Saxones.	
15	Quod ubi domi nuntiatum est, simul et insulae fertilitas ac segnitia Brittonum, mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiozem, quae praemissae adiuncta cohorti invicibilem fecit exercitum.	
20	Susceperunt ergo qui advenerunt, donantibus Brittanis locum habitationis inter eos, ea condicione ut, hi pro patriae pace et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent.	

Volledige tekst in het Latijn [hier](#) te vinden. Een vertaling in het Engels kan je [hier](#) raadplegen.

r. 1-2 Over welk jaar spreekt Beda Venerabilis ?

[449 na Christus](#)

r.3-5 Waarom trokken de Angelsaksen (met hun drie grote schepen) naar Groot-Brittannië volgens Beda? Was dit puur uit eigen beweging?

[op uitnodiging van koning Vurtigernus](#)

r.8-9 De Angelsaksen bleven in Groot-Brittannië. Welk excuus gebruikten ze voor hun verblijf? Wat was de werkelijke reden volgens Beda?

[zegezegd om te beschermen, maar in werkelijkheid om te veroveren](#)

r.10-11 Welke volkeren vormen die vijand die vanuit het noorden tegen de Saksen komt vechten?

Tip: het staat niet in deze tekst

[Schotten en Ieren](#)

r.9-14 Welk nieuws wordt het Saksische thuisfront meegedeeld na de overwinning?

[dat Brittannië een vruchtbaar eiland is met een brave bevolking](#)

r.15-18 Wat in één zin de reactie van het thuisfront samen.

[sturen onmiddellijk een bewapende vloot](#)

r.21-23 De Angelsaksen mogen blijven van de Britten. Welke afspraak/ samenwerking heerst tussen beide partijen: wat doen zij voor elkaar?

[de Saksen vechten voor de vrede in het vaderland en voor het welzijn tegen de tegenstanders \(Ieren en Schotten\), de Britten betalen aan de soldaten de verschuldigde soldij.](#)

Vertaling voor de leerkracht

In het jaar 449 n. Christus (...) Het Angelse of Saksische volk werd op toen uitgenodigd door de hierboven vernoemde koning [Vortigern]. Het volk voer naar Brittannië met drie grote schepen en nam in het oostelijke deel van het eiland, op bevel van diezelfde koning, een verblijfplaats in, onder het mom van strijden voor het vaderland, maar in werkelijkheid om dit vaderland in te nemen. Eerst vochten ze hun strijd uit met de vijand die vanuit het noorden aanviel en de Saksen wonnen die strijd. Zodra dit nieuws thuis aangekondigd werd en tegelijk verteld werd over de vruchtbaarheid van het eiland en de lafheid van de Britten, werd er onmiddellijk van daaruit een vloot gestuurd, die goed gevuld was met soldaten. De vloot droeg een zeer sterke bende, die, nadat ze voorop gezonden was en nadat ze zich bij de cohorte gevoegd had, een onoverwinnelijk leger vormde. Zij die kwamen, namen tussen de Britten in de woonplaats in, terwijl de Britten die woonplaats gaven, op die voorwaarde dat zij (Saksen) voor de vrede in het vaderland en voor het welzijn tegen de tegenstanders (Ieren en Schotten) zouden vechten, en dat zij (Britten) aan de soldaten de verschuldigde soldij zouden uitbetalen.

Maar, zo vertelt Beda, deze regeling bleef niet werken en het evenwicht werd verstoord.

5	<p>Advenerant autem de tribus Germaniae populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Iutis. (...). Duces fuisse perhibentur eorum (...) duo fratres Hengist et Horsa; e quibus Horsa, postea occisus in bello a Brittonibus, hactenus in orientalibus Cantiae partibus monumentum habet suo nomine insigne.</p> <p>(...)Tum subito, inito ad tempus foedere cum Pictis, quos longius iam bellando pepulerant, in socios arma vertere incipiunt;(...)</p> <p>(...)</p>	<p>de tribus populis: uit elk van de drie volkeren perhibentur: men vertelt + inf.zin; bellum ab: oorlog tegen hactenus: tot op heden, nu nog Cantia: Kent inire: beginnen; ad tempus: voor een tijdje; bellando: door te vechten; pellere, o,: verdrijven; pepulerant en incipiunt: <i>ond is de Angelsaksen</i>; arma vertere in: de wapens opnemen tegen; socius: bondgenoot; incipere: beginnen</p> <p>ruere, o: instorten; aedificium: gebouw; passim: her en der; sacerdos: priester; altaria, ium: altaar; trucidare: vermoorden, doodslaan; praesul, -is: leider; honor, -is: eer, (eervol) ambt; pariter et: en tegelijk; absumere: vernietigen; nec erat qui + conj.: er was niemand om te + inf.; interimere: doden; sepultura: begraafplaats; tradere: overbrengen, brengen naar nonnulli de miserandis reliquiis: enkele van de beklagenswaardige overblijvers; comprehendere: grijpen; acervatim: in massa; iugulare: de keel oversnijden confectus, a, um: vermoeid; procedere: naar voren gaan; manus dare: zich overgeven; pro accipiendis subsidiis alimentorum: in ruil voor voedselhulp subituri: om te ondergaan; aeternus: eeuwig; servitium: slavernij; si tamen: als tenminste; continuo: onmiddellijk; trucidare: vermoorden; transmarinas: overzeese; petere + acc.: trekken naar; perstare in: blijven in; trepidus: angstig; vitam agere: een leven leiden; silva: bos; rupis: rots; arduus: hard</p>
10	<p>Ruebant aedificia publica simul et privata ; passim sacerdotes inter altaria trucidabantur ; praesules cum populis, sine ullo respectu honoris, ferro pariter et flammis absumebantur; nec erat qui crudeliter interemptos sepulturae traderet.</p>	
15	<p>Itaque nonnulli de miserandis reliquiis in montibus comprehensi acervatim iugulabantur. Alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis aeternum subituri servitium,</p>	
20	<p>si tamen non continuo trucidarentur. Alii transmarinas regiones dolentes petebant. Alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, silvis, vel rupibus arduis, suspecta semper mente, agebant.</p>	

r.1-6 Hengist en Horsa worden hier vermeld als de twee Angelsaksische oorlogszuchtige leiders. Wat komen we hier te weten over Horsa?

Kreeg een standbeeld in Kent

r.7-9 Wie doorbreekt het vredesverdrag tussen enerzijds de Picten en anderzijds de Angelsaksen en Britten?

De Saksen

r.10-17 Bijna niemand werd gespaard in deze wrede strijd. Welke details voegt Beda toe om dit te benadrukken?

Complete vernietiging, openbaar en privé. leiders, priesters (aan altaar!) en volk. iedereen ging eraan

r.17-20 Een kleine groep mensen kon overleven ter plaatse. In welke omstandigheden was dit?

wie niet vermoord was, gaf zich hongerig over. ze leefden quasi in slavernij

r.21 Een groep mensen overleeft door weg te trekken. Hoe noemen we dit gebied vandaag? Tip: de naam is afgeleid van (Groot-) Brittannië.

Bretagne

Vertaling voor de leerkracht

Maar uit de elk van de drie sterkere stammen van Germania (nl de Saksen, de Angelen en de Juten), waren er mensen gekomen. Men zegt dat de twee broers Hengist en Horsa hun leiders waren; Van hen heeft Horsa, nadat hij later gedood werd in de oorlog tegen de Britten, tot op heden een standbeeld in de oostelijke delen van Kent, met zijn naam er duidelijk op. Toen plots, redelijk in het begin van het verdrag met de Picten, die al lang door het oorlog voeren verdreven waren, begonnen zij (de Saksen) de wapens op te nemen tegen hun bondgenoten (de Picten).(...)

Het vuur verwoestte ieder nabijgelegen dorp en de velden. Het zette zijn vernietiging verder, vanaf de oostelijke zee tot aan de westerse zee, terwijl het door niks verhinderd werd en het bedekte bijna de gehele oppervlakte van het ten onder gaande eiland. Zowel openbare als privé-gebouwen stortten in; her en der werden priester temidden hun altaar vermoord; de leiders werden, samen met het volk, zonder enig respect voor hun functie, zowel door het zwaard als door de vlammen, gedood. Er was niemand (meer) om de mensen die op een wrede manier gedood waren ten grave te dragen.

En zo werden enkele van de te beklagen overblijvers gegrepen in de bergen en massaal vermoord.

Anderen, vermoeid door honger, kwamen te voorschijn en gaven zich over aan de vijand, klaar om, in ruil voedselhulp, een eeuwige slavernij te ondergaan, als ze tenminste niet meteen vermoord werden. Anderen trokken, vol verdriet, naar de overzeese gebieden.

Anderen bleven angstig in het vaderland en leidden een arm leven in de bergen, de bossen, of op de harde rotsen.

En dan vermeldt Beda in zijn verslag over deze ellendige periode niemand minder dan... Ambrosius Aurelianus!

5	At ubi hostilis exercitus exterminatis dispersisque insulae indigenis domum reversus est, coeperunt et illi paulatim vires animosque resumere, emergentes de latibulis quibus abditi fuerant <u>et unanimo consensu auxilium caeleste precantes</u> <u>ne usque ad internicionem usquequaque delerentur.</u>	Hostilis exercitus: het leger van de Saksen; indigeni insulae: de oorspronkelijke bevolking van het eiland; coeperunt et illi: en zij (<i>de Britten</i>) begonnen; paulatim: geleidelijk; emergere de: tevoorschijn komen uit; latibulus: schuilplaats; abditus: verborgen; unanimus: eensgezind; consensus: overeenstemming; caelestis, is, e: hemels; usque: helemaal; usquequaque: compleet
10	Utebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano, <u>viro modesto, qui solus forte</u> <u>Romanae gentis praefatae tempestati superfuerat,</u> <u>occisis in eadem parentibus</u> <u>regium nomen et insigne ferentibus.</u>	praefatus: voornoemde tempestas: storm; superesse: overblijven
15	Hoc ergo duce vires capessunt Brettones, et victores provocantes ad proelium victoriam ipsi Deo favente suscipiunt.	vires: kracht, moed; victores: overwinnaars - <i>zij die hen overwonnen hadden</i> ; provocare ad proelium: ten strijd roepen; Deo favente: met de steun van god.

20	<u>Et ex eo tempore nunc cives nunc hostes vincebant usque ad annum obsessionis Badonici montis, quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, quadragesimo circiter et quarto anno adventus eorum in Britanniam.</u> Sed haec postmodum.	Nunc... nunc... : nu eens... dan weer...: usque ad: tot aan; obsessio: belegering quando: wanneer Stragis: slachting quadragesimo...Brittaniam: ongeveer vierenzeventig jaar na hun komst in Brittannië.
----	--	---

Vergelijk de onderlijnde zinnen met de tekst van Gildas. Zijn er grote verschillen? Welke opvallende gelijkenissen zijn er?

Uit Gildas:

simul deprecantes eum toto corde et, ut dicitur: *innumeris onerantes aethera votis*, ne ad internicionem usque delerentur,

duce Ambrosio Aureliano viro modesto, qui solus forte Romanae gentis tantae tempestatis collisione occisis in eadem parentibus purpura nimirum indutissuperfuerat.

Ex eo tempore nunc cives, nunc hostes, vincebant (...);

usque ad annum obsessionis Badonici montis, novissimaeque ferme de furciferis non minimae stragis, quique quadragesimus quartus ut novi orditur annus mense iam uno emenso, qui et meae nativitatis est.

Wie/wat is dus eigenlijk hier onze bron voor de info uit dit laatste fragment? En wat zegt ons dat over de betrouwbaarheid?

Gildas: oudere bron – duidelijke echo's
 Betrouwbaarheid? Zie niet-objectieve karakter van Gildas

Vertaling voor de leerkracht - (Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum, I. XVI)

When the army of the enemy had exterminated or scattered the native peoples, they returned home and the Britons slowly began to recover strength and courage. They emerged from their hiding places and with one accord they prayed for the help of God that they might not be completely annihilated.

Their leader at that time was a certain Ambrosius Aurelianus, a discreet man, who was, as it happened, the sole member of the Roman race who had survived this storm in which his parents, who bore a royal and famous name, had perished.

Under his leadership the Britons regained their strength, challenged their victors to battle, and, with God's help, won the day.

From that time on, first the Britons won and then the enemy were victorious until the year of the siege of Mount Badon, when the Britons slaughtered no small number of their foes about forty-four years after their arrival in Britain. But more of this hereafter

Opdracht: Arthur als reddende strijder ten tijde van de kerstening (tekst)

Je kan deze opdracht op papier aan de leerlingen geven om letterlijk te knippen en te plakken, of je geeft hen een digitale versie, eventueel met een app.

AUTEUR

Nennius (c. 830)

In de vroege 9e eeuw schrijft een Welshe monnik 'Nennius' een geschiedenis van de Britten. Zijn werk, de *Historia Brittonum*, was zeer invloedrijk, en leverde een belangrijke bijdrage aan de Arthur-legende. In dit fragment komen we ook echt de naam 'Arthur' tegen!

Deze schrijver is een belangrijke figuur in het debat over het al dan niet bestaan van een historische Arthur, maar tegelijkertijd is er ook twijfel over of Nennius echt de auteur van dit werk is...

Historia Brittonum, 56. IV

5	In illo tempore Saxones invalescebant in multitudine et crescebant in Brittannia. Mortuo autem Hengisto, Octha filius eius transivit de sinistrali parte Britanniae ad regnum Cantorum et de ipso orti sunt reges Cantorum.	invalescere : sterker worden, toenemen, de overhand krijgen; in multitudine : <i>lett.</i> In menigte, massaal; sinistralis : linker-, linkse; Canti, orum : Kent; oriri : ontstaan
10	Tunc Arthur pugnabat contra illos in illis diebus cum regibus Brittonum, sed ipse erat dux bellorum; primum bellum fuit in ostium fluminis quod dicitur Glein; secundum et tertium et quartum et quintum super aliud flumen, quod dicitur Dubglas et est in regione Linnuis; sextum bellum super flumen, quod vocatur Bassas; septimum fuit bellum in silva Celidonis, id est Cat Coit Celidon; octavum fuit bellum in castello Guinnion, in quo Arthur portavit imaginem sanctae Mariae perpetuae virginis super humeros suos et pagani versi sunt in fugam in illo die et caedes magna fuit super illos per virtutem domini nostri Iesu Christi et per virtutem sanctae Mariae genetricis eius; nonum bellum gestum est in urbe Legionis; decimum gessit bellum in litore fluminis, quod vocatur Tribruit; undecimum factum est bellum in monte, qui dicitur Agned.	in deze paragraaf staan heel wat Keltische namen opgesomd van rivieren en plaatsen.
15	Duodecimum fuit bellum in monte Badonis, in quo corruerunt in uno die nongenti sexaginta viri de uno impetu Arthur; et nemo prostravit eos nisi ipse solus. Et in omnibus bellis victor exitit.	humerus : schouder; pagani : de heidenen (niet-gelovigen); verti in fugam : op de vlucht slaan; caedes : slachting
20	Et ipsi, dum in omnibus bellis prosternebantur, auxilium a Germania petebant et augebantur multipliciter sine intermissione. Et reges a Germania deducebant, ut regnarent super illos in Brittannia usque ad tempus quo Ida regnavit, qui fuit Eobba filius. Ipse fuit primus rex in Beornica.	illos : = <i>paganos</i> ; genetrix : moeder; bellum gerere : oorlog voeren, strijd leveren; corruere : ineensstorten; nongenti sexaginta : 960; impetus : aanval; prosternere : op de grond werpen, in de pan hakken; nisi : behalve; existere : te voorschijnkomen
25		ipsi : de Saksen; augere : groeien, toenemen; multipliciter : veel; sine intermissione : zonder onderbreking, voortdurend; deducere ab : weggaan uit; ut regnarent super : om te heersen over; usque ad : tot aan

Welke roemvolle info verneem je in dit fragment over Arthur? Welke titel draagt Arthur?

Opvallend: hier niet 'koning' – maar vechtend samen met de koningen
Wel de leider van de oorlogen – een hele hoop succesvolle gevechten met zelfs bij Badon 960
doden via één enkele aanval
Gesteund door god en Maria

Oplossing – vertaling knippen en plakken

In die tijd werden de Saksen massaal sterker en groeiden in Brittannië.
Maar na de dood van Hengist, ging Otha, zijn zoon,
van het linkerdeel van Brittannië over naar het koninkrijk Kent
en uit hem zijn de koningen van Kent ontstaan.
Dan vocht Arthur tegen hen in die dagen, samen met de koningen van de Britten,
maar hij was zelf de leider van de oorlogen.
De eerste oorlog was in de monding van de rivier die de Glein genoemd wordt.
De tweede, de derde, de vierde en de vijfde waren boven een andere rivier,
die de Dubglas genoemd wordt en in het gebied van Linnuis ligt.
De zesde oorlog was boven de rivier die Bassas genoemd wordt.
De zevende oorlog was in het woud van Celidonis, dat is Cat Coit Celidon.
De achtste oorlog was in het kasteel Guinnion,
waarbij Arthur een afbeelding van de heilige eeuwige maagd Maria droeg op zijn schouders;
en de heidenen sloegen die dag op de vlucht;
en de slachting op hen was groot dankzij de kracht van onze heer Jezus Christus
en dankzij de kracht van de heilige Maria, zijn moeder.
De negende oorlog was in de stad Legio.
De tiende oorlog was op de kust van een rivier die Tribuit genoemd wordt.
De elfde oorlog werd gevoerd op de berg die Agned genoemd wordt.
De twaalfde oorlog was op de Mons Badonis
waarbij op één dag 960 mannen sneuvelden door één aanval van Arthur; ;
en niemand hakte hen in de pan behalve Arthur alleen.
En in elke oorlog kwam hij tevoorschijn als overwinnaar.
En zij, terwijl zij in elke oorlog in de pan werden gehakt, vroegen hulp aan Germanië
en ze groeiden enorm, aan één stuk door.
De koningen trokken weg uit Germanië om te heersen over die mensen in Brittannië
tot aan de tijd waarin Ida heeft geregeerd, die de zoon was van Eobba.
Hij was zelf de eerste koning in Beornica.

Engelse vertaling voor de leerkracht

At that time, the Saxons greatly increased in Britain, both in strength and numbers. And Octa, after the death of his father Hengist, came from the sinistral part of the island to the kingdom of Kent, and from him have proceeded all the kings of that province, to the present period.

Then it was that the magnanimous Arthur, with all the kings and military force of Britain, fought against the Saxons. And though there were many more noble than himself, yet he was twelve times chosen their commander, and was as often conqueror. The first battle in which he was engaged, was at the mouth of the river Gleni. The second, third, fourth, and fifth, were on another river, by the Britons called Duglas, in the region Linuis. The sixth, on the river Bassas. The seventh in the wood Celidon, which the Britons call Cat Coit Celidon. The eighth was near Gurnion castle, where Arthur bore the image of the Holy Virgin, mother of God, upon his shoulders, and through the power of our Lord Jesus Christ, and the holy Mary, put the Saxons to flight, and pursued them the whole day with great slaughter. The ninth was at the City of Legion, which is called Cair Lion. The tenth was on the banks of the river Trat Treuroit. The eleventh was on the mountain Breguoin, which we call Cat Bregion. The twelfth was a most severe contest, when Arthur penetrated to the hill of Badon. In this engagement, nine hundred and forty fell by his hand alone, no one but the Lord affording him assistance. In all these engagements the Britons were successful. For no strength can avail against the will of the Almighty.

Opdracht: De Normandische verovering (vanaf 1066) (tekst)

In 1066 versloeg de Normandische hertog Willem de Veroveraar de Angelsaksische koning Harold Godwinson in de Slag bij Hastings.

Op deze afbeelding zie je hoe koning Harold geraakt wordt door een pijl in het oog. **Deze afbeelding maakt deel uit van een beroemd 'tapijt'. Wat is de naam van dit beroemde 70 meter lange borduurwerk waarop de slag bij Hastings wordt verbeeld?**

Tapijt van Bayeux

Als resultaat van Willems verovering zullen Englands banden met het Continent sterk toenemen, alsook de geleidelijke verfransing van de elite. De 11de en vroege 12de eeuw is een periode sterk gekenmerkt door meertaligheid en multi-etniciteit, waarbij Latijn, Oudfrans, Oudengels en Oudnoors naast elkaar bestaan en gebruikt worden aan het hof.

Er ontstaat een Anglo-Normandische intellectuele en culturele bloei, waarin geschiedschrijving hoogtij viert en nieuwe verhalen over Arthur en de Britse geschiedenis geschreven worden.

AUTEUR

William van Malmesbury (c. 1095 – c. 1143)

De twaalfde-eeuwse monnik en historiograaf William van Malmesbury geldt als een typisch voorbeeld van de nieuwe adellijke generatie na de Normandische verovering. Zijn vader was een vermogende, Normandische man.

Een volledige Latijnse tekst vind je [hier](#), vertaling van de tekst in het Engels vind je [hier](#).

In zijn *Gesta regum Anglorum* neemt William een duidelijk standpunt in over de fantasierijke verhalen die zijn tijdgenoot Geoffrey of Monmouth lanceert.

Links vind je de Latijnse tekst en rechts een Engelse vertaling. Probeer bij de Engelse vetgedrukte woorden de overeenstemmende woorden te vinden in het Latijn.

5	Hic est Artur de quo Britonum nugae hodieque delirant ; dignus plane quem non fallaces somniaient fabulae, se veraces praedicarent historiae , quippe qui labantem patriam diu sustinuerit, infractasque civium mentes ad bellum acuerit.	It is of this Arthur that the Britons fondly tell so many wild fables , even to the present day; but assuredly deserves to be the subject of reliable history rather than of false and dreaming fable he who long upheld the sinking state , and roused the broken spirit of his countrymen to war.
---	--	---

Wat is het standpunt van William van Malmesbury over de verhalen die rond de figuur van Arthur ontstaan?

Gepassioneerd in zijn overtuiging dat Arthur een echt bestaande, historische figuur was, laat hij zich hier verontwaardigd en geërgerd uit dat Arthur zijn historische waardigheid en sérieux begon te verliezen door deze verhalen

Onderzoek 3: mythevorming - Geoffrey of Monmouth (12e E)

Meerdere schrijvers dragen bij tot de mythevorming rond Koning Arthur. We focussen in deze bundel op Geoffrey van Monmouth en zijn "Historia regum Britanniae"

In Geoffrey van Monmouths fantasierijke beschrijving van de geschiedenis van Engeland begint de figuur van koning Arthur mythologische en fabelachtige proporties aan te nemen. Maar hij rept nog geen woord over een ronde tafel, of over het hof aan Camelot, wel al over 'Excalibur' (Caliburnus) en 'Avalon'. Ook de rivaliserende neef Mordred, en Lady Guinevere worden al vermeld.

Voor de bekende elementen van ridderlijke idealen en de Ronde tafel is het wachten op de volkstalige dichters Wace (c. 1110–1174) en Chrétien de Troyes (c. 1135–c. 1185, fl. c. 1160–1191).

De Latijnse tekst staat op [Google Books](#), en een (aanvullende, kopieerbare) vertaling van Geoffreys tekst kan je [hier](#) ook terugvinden.

Opdracht: Prologus – toevoegen van waarheidsgehalte

TEKST

5	Cum mecum multa et de multis saepius animo revolvens in hystoriam regum Britanniae inciderem, in mirum contuli quod infra mentionem quam de eis Gildas et Beda luculento tractatu fecerant nichil de regibus qui ante incarnationem Christi inhabitauerant, nichil etiam de Arturo ceterisque compluribus qui post incarnationem successerunt repperissem,	Toen ik tijdens mijn vele bespiegelingen over allerlei gebeurtenissen en personen mijn gedachten liet gaan over de geschiedenis van de Britse koningen, wekte het mijn verbazing dat ik in de passages waarin Gildas en Beda in hun schitterende geschriften over hen te spreken kwamen niets kon vinden over de koningen die voor Christus' geboorte in Brittannië leefden, zelfs niet over Artur en al die anderen die elkaar na Christus' geboorte opvolgden en dat terwijl hun daden eeuwige roem verdienen en door vele volkeren met genoeg en uit het hoofd worden doorverteld alsof zij op schrift zijn gesteld.
10	cum et gesta eorum digna aeternitate laudis constarent et a multis populis quasi inscripta iocunde et memoriter praedicentur.	Aan dat soort dingen dacht ik heel vaak. Toen gaf Walter, aartsdiaken van Oxford, een man die goed is onderlegd in de kunst van de welsprekendheid en de geschiedenis van onbekende volkeren, me een heel oud, in de Britse taal geschreven boek dat in een doorlopend en goed geordend verhaal de daden van alle Britse koningen vanaf Brutus, de eerste koning van de Britten, tot Cadvalder, de zoon van Cadvallo, in fraaie bewoordingen beschrijft.
15	Talia michi et de talibus multociens cogitanti optulit Walterus Oxenefordensis archidiaconus, vir in oratoria arte atque in exoticis hystoriis eruditus, quendam Britannici sermonis librum vetustissimum qui a Bruto primo rege Britonum usque ad Cadualadrum filium Caduallonis actus omnium continue et ex ordine perpulcris orationibus proponebat.	
20		

Je merkt dat in dit Latijn de ‘h’ tussen klinkers geëvolueerd is in de uitspraak. Welke evolutie gebeurde er en aan welke woorden zie je dat?

h → ch
nichil – michi

In dit fragment hanteert GvM een zogenaamd ‘autoriteitsargument’ om zijn betrouwbaarheid als bron te benadrukken. Wat is dit precies?

In de proloog speelt Geoffrey duidelijk met een bekend autoriteitstopos. Hij claimt waarachtigheid, middels een of ander “oud boek” (fictief) dat hem in handen werd gegeven door Walter, aartsdiaken van Oxford (bestaande persoon), kennelijk geschreven in het Keltisch, in een “prachtige stijl” (perpulcris orationibus).

Duid de passages in het Latijn die zijn betrouwbaarheid benadrukken.

Bedenk een autoriteitsargument voor jullie eigen mythevorming rond Arthur ?

Overkoepelende opdracht – opvolging

Opdracht: Het verhaal van de steencirkel Stonehenge

Net nadat Aurelius Ambrosius zijn rivaal, de Britse leider Vortigern, heeft verslagen, besluit hij dat er een monument moet opgericht worden ter ere van zijn gesneuvelde getrouwen. De steenhouders en timmerlieden die hij oproept zijn echter ontoereikend. Ten einde raad wendt Aurelius Ambrosius zich tot aartsbisschop Tremorinus van Caerleon, die hem de voormalige adviseur van Vortigern — een zekere Merlijn — aanraadt. Merlijn wordt ontboden en geeft zijn visie op de plannen...

TEKST

Historia regum Britanniae 8.128–9

5	<p>Cui Merlinus: 'Si perpetuo opere sepulturam virorum decorare volueris, mitte pro chorea gigantum quae est in Killarao monte Hiberniae.</p> <p>Est etenim ibi structura lapidum quam nemo huius aetatis construeret nisi ingenium artem subvectaret. Grandes sunt lapides, nec est aliquis cuius virtuti cedant. Qui si eo modo quo ibidem positi sunt circa plateam locabuntur, stabunt in aeternum'.</p>	<p>cui (dixit) = aan de koning die net zijn plannen uitlegde; chorea gigantum: de Gigantenkring; Killaraus mons: Killarausberg; Hiberna: Ierland; etenim = enim; aetas: tijd(perk); construeret: zou kunnen bouwen; subvectare: toevoegen aan; nec...cedant: er is niemand voor wiens kracht ze wijken = niemand is sterk genoeg voor hen; platea: begraafplaats</p>
10	<p>Ad verba ipsius solutus est Aurelius in risum, dicens qualiter id fieri posset ut tanti lapides ex tam longinquo regno adveherentur ac si Britannia lapidibus careret qui ad operationem sufficerent.</p>	<p>qualiter: hoe; tantus: zo'n grote; ex...regno: van zo ver uit het koninkrijk; advehi: aanvoeren; ac si: alsof; carere + abl: vrij zijn van; qui...sufficerent: die voldoen voor de taak</p>
15	<p>Ad haec Merlinus:</p> <p>'Ne moveas, rex, vanum risum, quia haec absque vanitate profero.</p>	<p>ne...risum: lach niet zo snel; absque vanitate: zonder zinloosheid = betrouwbaar; proferre: vertellen;</p>
20	<p>Mistici sunt lapides et ad diversa medicamenta salubres. Gigantes olim asportaverunt eos ex ultimis finibus Affricae et posuerunt in Hibernia dum eam inhabitarent.</p>	<p>misticus: magisch; salubris: heilzaam; asportare: aanbrengen; dum: toen; eam = Hiberniam: Ierland</p>
25	<p>Erat autem causa ut balnea infra ipsos conficerent cum infirmitate gravarentur. Lavabant namque lapides et infra balnea diffundebant, unde aegroti curabantur.</p>	<p>erat causa ut: het doel (van hen) was dat; balnea: baden; infra ipsos: bij hen; conficere: opstellen; infirmitate gravari: verzwakt worden door zwakte = ziek zijn; lavare: wassen;</p>
30	<p>Miscebant etiam cum herbarum confectionibus, unde vulnerati sanabantur.</p> <p>Non est ibi lapis qui medicamento careat'.</p>	<p>infra: in; diffundere: uitgieten; aegroti: de zieken; confectio: mengeling; herba: kruid; vulnerati: de gewonden; sanare: genezen</p>
35	<p>Cumque hoc audissent Britones, censuerunt pro lapidibus mittere populumque Hiberniae proelio infestare si ipsos detinere niterentur.</p>	<p>censare: menen; pro lapidibus mittere: de stenen laten halen; proelio infestare: vechten tegen; detinere niti: blijven vasthouden = weigeren te geven</p>
	<p>Postremo eligitur Uther Pendragon frater regis et quindecim milia armatorum ut huic negotio pareant. Eligitur et ipse Merlinus, ut ipsius ingenio et consilio agenda tractentur.</p>	<p>eligere: (uit)kiezen; ut...pareant: om aan deze opdracht te voldoen = voor deze missie; ut...tractentur: om hen bij te staan met verstand en raad</p>
	<p>Paratis deinde navibus, mare ingrediuntur, prosperis ventis Hiberniam adeunt.</p>	<p>prosperis ventis: met voorspoedige wind = vlot</p>

r.4-8 Wat komen we te weten over de steencirkel van de Giganten in Ierland? En waarom zouden ze best overgeplaatst worden?

Gigantisch groot, geen mens is sterk genoeg, de mens kan ze niet bouwen, eens ze staan als monument zullen ze blijven staan.

r.9-13 Koning Aurelius vindt het vreemd dat er nergens in Brittannië zo'n stenen zouden te vinden zijn. Wat wordt hier verteld over zijn reactie?

Hij lacht.

r.17-19 Welke kwaliteit hebben de stenen waardoor de Giganten hen vanuit Afrika naar Ierland brachten?

Genezende, magische krachten.

r.26 Wat is een juiste weergave voor de inhoud van deze regel? Tip: bekijk even de inhoud van de voorgaande regels, dan wordt het nog logischer.

- er is geen steen hier met dezelfde geneeskundige kracht
- er is geen enkele steen daar met geneeskundige kracht
- elke steen daar heeft geneeskundige kracht
- elke steen daar heeft nood aan genezing

r.31-34 Wie wordt op pad gestuurd om de stenen, desnoods al vechtend, op te eisen. Wees volledig.

Uther Pendragon, de broer van koning Aurelius Ambrosius en vader van Arthur, wordt uitgestuurd met 15,000 man om de steencirkel te gaan halen.

Deze uitgestuurde held zal eerst de Ierse koning Gillomanius verslaan in een bloederige strijd om de stenen te bemachtigen. Tenslotte slaagt enkel Merlijn er in om ze, dankzij zijn magische krachten, naar Groot-Brittannië te verhuizen op de schepen. De steencirkel staat vandaag de dag uiteraard bekend als Stonehenge.

Dat dit verhaal niet volledig met de feiten strookt, is duidelijk. Welke fantasierijke evenementen kunnen jullie toevoegen aan jullie eigen gecreëerde mythe om het verhaal pittiger te maken?

Overkoepelende opdracht – opvolging

Vertaling van dit fragment voor de leerkracht

Als u het graf van deze mannen voor eeuwig met een monument wilt eren, laat dan de Reuzenkring die zich in Ierland op de berg Killaure bevindt hierheen brengen. Daar staat namelijk een bouwwerk van stenen dat geen van onze tijdgenoten zou kunnen oprichten, tenzij hij vindingrijkheid en vakmanschap zou weten te combineren, want de stenen zijn geweldig groot en niemand heeft de kracht om ze te verplaatsen. Als ze op dit plateau worden geplaatst zoals ze daarginds staan opgesteld, zullen ze eeuwig blijven staan.' Aurelius moest lachen om deze woorden en zei: 'Hoe kunnen zulke enorme stenen uit zo'n ver land hierheen gebracht worden'. Alsof het Brittannië aan de juiste stenen voor een bouwwerk ontbreekt! 'Merlijn antwoordde: 'U moet niet laatschijnend lachen, koning, want mijn woorden zijn oprecht gemeend. Het zijn magische stenen met allerlei geneeskrachtige eigenschappen. Reuzen hebben ze lang geleden uit de verste uithoeken van Afrika weggehaald en opgesteld in Ierland in de tijd dat ze daar nog woonden. Dat deden ze om tussen de stenen een bad te kunnen nemen als ze ziek waren, ze goten namelijk water over de stenen en vingden dat in baden op waardoor zieken weer beter werden. Ook vermengden ze het water met kruidenbrouwsels om gewonden te verzorgen. Er is daar geen enkele steen die geen geneeskrachtige werking heeft.' Toen de Britten dat hoorden, besloten ze de stenen te laten halen en de strijd met de Ieren aan te gaan als die zouden proberen hen tegen te houden. Uiteindelijk werden Uther Pendragon, de broer van de koning, en vijftienduizend krijgslieden uitgekozen om deze opdracht uit voeren. Ook Merlijn werd aangewezen zodat alles wat gebeuren moest aan de hand van zijn inzicht en raad zou worden uitgevoerd. Daarna brachten ze schepen in gereedheid, voeren de zee op en zeilden met gunstige winden naar Ierland.

Opdracht: De ridders van de ronde tafel

Het gaat Arthur, de zoon van Uther Pendragon, voor de wind als koning en beschermer van de Britten tegen de Saksen na de slag bij Badon. Kort voor het onderstaande fragment is hij gehuwd met een zekere Ganhumara, beter gekend in de traditie als Guinevere. In deze passage zinspeelt Geoffrey van Monmouth als eerste 'Arthuriase auteur' over een soort ridderlijke, geletterde kring die ontstaat rond de figuur Arthur.

Links vind je de Latijnse tekst en rechts een Nederlandse vertaling. Probeer bij de Nederlandse vetgedrukte woorden de overeenstemmende woorden te vinden in het Latijn.

TEKST

Historia regum Britanniae 9.154.

5	<p>Tunc, invitatis probissimis quibusque ex longe positis regnis, coepit familiam suam augmentare tantamque facciam in domo sua habere ita ut aemulationem longe manentibus populis ingereret.</p> <p>Unde nobilissimus quisque incitatus nichil pendebat se nisi sese sive in induendo sive in arma ferendo ad modum militum Arturi haberet.</p>	<p>Dan begon Arthur zijn gevolg uit te breiden door de allerbeste mannen uit ver gelegen koninkrijken uit te nodigen en hield zo aangenaam hof dat hij jaloerie opwekte bij verre volkeren.</p> <p>Alle edelste mannen waren geneigd zichzelf niets waard te achten als ze niet gekleed of gewapend waren op de wijze van Arthurs soldaten.</p>
10	<p>Denique, fama largitatis atque probitatis illius per extremos mundi cardines divulgata, reges transmarinorum regnorum nimius invadebat timor ne inquietatione eius oppressi nationes sibi subditas amitterent.</p>	<p>Omdat zijn reputatie van vrijgevigheid en voortreffelijkheid zich verspreid had tot in de uiterste hoeken van de wereld, kregen de koningen van overzeese gebieden te veel angst dat de landen door zijn aanval verslagen zouden worden en ze hun onderdanen zouden verliezen.</p>
15	<p>Mordacibus ergo curis anxii, urbes atque urbium turren renovabant, oppida in congruis locis aedificabant, ut si impetus Arturum in illos duceret refugium si opus esset haberent.</p>	<p>Angstig door knagende zorgen, versterkten ze hun steden en stadstorens, ze bouwden burchten op geschikte plaatsen, zodat ze een vluchtplek zouden hebben indien nodig, als een aanval van Arthur op hen zou afkomen.</p>
20	<p>Cumque id Arturo notificatum esset, extollens se quia cunctis timori erat, totam Europam sibi subdere affectat</p>	<p>Toen dit aan Arthur gemeld werd, was hij blij dat hij voor allen een bron van angst was, en hij besloot heel Europa aan hem te onderwerpen.</p>

De mythe rond Arthur groeit. Vele andere schrijvers (uit dezelfde tijd, maar ook in de volgende eeuwen) blijven de mythe voeden met extra personages, verhaallijnen en figuren. **Welke elementen uit de mythe zullen jullie gebruiken in jullie verhaal?**

Overkoepelende opdracht – opvolging

Vertaling van Mark Nieuwenhuis, Athenaeum Polak & Van Gennep

"In die jaren begon Artur zijn hofhouding uit te breiden door de dapperste mannen uit verre landen uit te nodigen, en hoofsheid verwierf zoveel aanzien aan zijn hof dat het de afgunst wekte van volkeren die ver weg woonden. Dat bracht de voornaamste edellieden ertoe zichzelf niets waard te achten als ze zich niet kleeadden of hun wapens droegen zoals Arthurs ridders dat deden. De faam van Arturs vrijgevigheid en moed bereikte tenslotte zelfs de verste uithoeken van de wereld, met als gevolg dat de koningen van overzeese landen erg bang werden dat hij ze zou aanvallen en verslaan en dat ze dan de landen waarover ze heersten zouden verliezen. Hevig verontrust versterkten ze hun steden en de torens van hun steden en bouwden op geschikte plaatsen burchten om, als Arthur hen zou aanvallen, in geval van nood als toevluchtsoord te dienen. Toen Arthur vernam dat alle vorsten hem vreesden vervulde hem dat met trots en hij besloot heel Europa aan zijn gezag te onderwerpen."

Opdracht: de slag bij Badon – mythe vs. geschiedenis

We hebben al heel wat auteurs besproken die vertellen over koning Arthur. Maar zijn ze allemaal even betrouwbaar? Een verhaalelement dat we regelmatig tegenkwamen focust op de strijd van de Britse koning tegen de Saksen.

Ook Geoffrey van Monmouth draagt zijn steentje bij tot de legendevorming rond dit moment.

Arthur bevindt zich middenin een expeditie tegen de Schotten, wanneer de Saksen in het zuiden van zijn koninkrijk amok maken. Hij trekt naar Mount Badon en...

TEKST

Historia regum Britanniae 9.146–7

5	Accinctus etiam Caliburno gladio optimo et in insula Auallonis fabricato, lancea dextram suam decorat, quae nomine Ron vocabatur. Haec erat ardua lataque lancea, cladibus apta.	Daarna gordde hij Caliburn om, een fantastisch zwaard dat op het eiland Avalon was vervaardigd. Zijn rechterhand werd gesierd door een lans die Ron heette, een lange, breedbladige lans die doeltreffend bloed vergoot. Vervolgens stelde hij zijn troepen op en viel de Saksen dapper aan, die, zoals gebruikelijk, in wigvormige formaties stonden opgesteld. De hele dag hielden de Saksen heldhaftig stand tegen de Britten, die
10	Deinde, dispositis catervis, Saxones suo more in cuneos dispositos audacter invasit. Ipsi tota die viriliter resistebant, Britones usque prosternentes.	keer op keer in de aanval gingen. Tegen zonsopgang bezetten de Saksen een naburige heuvel, die hun tot fort moest dienen; vertrouwend op hun talloze bondgenoten leek die heuvel voldoende veiligheid te bieden. Zodra de volgende
15	Vergente tandem ad occasum sole, proximum occupant montem, pro castro eum habituri; multitudine etenim sociorum confisis solus mons sufficere videbatur. At ut posterus sol diem reduxit, ascendit Arturus cum exercitu suo cacumen sed in ascendendo multos suorum amisit;	zonsopgang de dag had teruggebracht klom Arthur met zijn leger omhoog. Op weg naar de top verloor hij veel van zijn mannen, want omdat de Saksen vanuit hoger gelegen
20	Saxones namque, ex summitate occurrentes, facilius ingerebant vulnera, dum ipsos ceteros cursu in descensu ageret quam eos in ascensu.	posities aanvielen en veel sneller naar beneden kwamen dan de Britten omhoog, konden ze hen makkelijker treffen.
25	Britones tamen, cacumen maxima vi adepti, dextris hostium dextras suas confestim conferunt. Quibus Saxones pectora praetendentes omni nisu resistere nituntur.	Desondanks bereikten de Britten met een geweldige krachtsinspanning de top en kruisten onmiddellijk de wapens met hun
30	Cumque multum diei in hunc modum praeterisset, indignatus est Arturus ipsis ita successisse nec sibi victoriam advenire. Abstracto ergo Caliburno gladio, nomen sanctae Mariae proclamat et sese cito impetu infra densas hostium acies immisit. Quemcumque attingebat Deum invocando	vijanden. De Saksen keerden hun borst toe en verdedigden zich met man en macht. Nadat een groot deel van de dag zo verstreken was, werd Arthur woedend omdat de strijd voor de vijand gunstig verliep en hij de overwinning nog niet had behaald. Hij trok

<p>solo ictu perimebat, nec requievit impetum suum facere donec quadringentos septuaginta viros solo Caliburno gladio peremit.</p> <p>Quod videntes Britones densatis turmis illum sequuntur, stragem undique facientes.</p>	<p>Caliburn, schreeuwde de naam van de heilige Maria en drong met een snelle charge door de hechte slaglinies van de vijand. Onder het aanroepen van God doodde hij al wie hij trof met één enkele zwaardhouw en hij staakte zijn aanval pas toen hij alleen met Caliburn mannen had gedood. Toen de Britten dat zagen volgden ze hem in dichte drommen en richtten aan alle kanten een slachting aan.</p>
--	--

Neem de passages van de historiografen Gildas, Beda en Nennius er nog eens bij en vergelijk met deze passage van Geoffrey of Monmouth aan de hand van onderstaande vragen.

Wie schreef welke tekst wanneer? Zet de schrijvers (met hun datering) in de juiste volgorde.

Gildas de Rhuys (c. 500–c. 570)

Beda Venerabilis (c. 672/3 – 735)

Nennius (c. 830)

Geoffrey of Monmouth (c. 1095 - c. 1155)

Merk je tegenstellingen op tussen de verschillende verslagen van de veldslag bij Badon? Merk je opvallende gelijkenissen? Zijn er woorden die terugkeren in het Latijn?

Opvallende overeenkomsten Gildas – Beda: heel duidelijk (zie opdracht Beda)

Terugkomend woord strages

Gildas en Beda over datum

Gildas en Beda niet over aantal slachtoffers

960 slachtoffers bij Nennius

470 slachtoffers bij GvM

Welk van deze auteurs kan het sappigste vertellen? Wie vertrouw je het meest?

Hier kan de leerlingen opvallen dat Geoffrey veel 'verhalender' is in zijn vertelstijl. Veel dramatischer.

Bovendien zagen ze ook in de vorige fragmenten hoe hij mythologische elementen toevoegde.